

RAPPORT + RESTAURATIEPLAN, betreffende het ORGEL in de Ned.Herv. kerk te
----- DALEN.

Het orgel in de Ned.Herv. Kerk te Dalen is in het jaar 1850 gebouwd door de orgelmaker Scheuer en in het jaar 1857 door Van Oeckelen met een bovenwerk uitgebreid.

In 1920 is er nog eens aan het orgel gewerkt; waarschijnlijk is het toen op nieuw geschilderd en werd tevens het pedaalklavier vernieuwd.

In 1946 is het orgel door de orgelmaker Bik schoongemaakt.

HUIDIGE STAAT.

Windvoorziening.

Op de galerij achter het orgel staat een grenen balgenhok, waarvan de bedekking ontbreekt en waarin zich drie, boven elkaar gelegen, spaanbalgen bevinden.

De onderste balg is thans in werking en wordt gevoed door een grote Meidinger windmachine, die niet in een goede dempkist staat opgesteld en daardoor veel geruis veroorzaakt. De oorspronkelijke pompinstallatie kan worden gebruikt.

De winddruk was, volgens het bestek van Scheuer, 30 graden (= plm. 78 mm).

Maten van de windkanalen naar het onderwerk: 13 bij 17,5. Het windkanaal naar het bovenwerk van Van Oeckelen: 8 bij 45 cm.

Detremulant is door Bik aangebracht, verder 2 ventielen, 2 windlossers.

Windladen.

Het onderklavier bezit twee windladen, waarop het pijpwerk, overeenkomstig de verdeling van het front, in torens en tussenvelden staat opgesteld.

De laden bezitten "opliggende" voorslagen, die door middel van houten voorslaghaken worden vastgeklemd.

De ventielen liggen aan de achterzijde vastgelijmd.

Enkele maten: hoogte ventielkast, buitenmaat, 9,5 en de hoogte van het cancelraam: 9 cm.

Het bovenklavier bezit één lade, waarop het pijpwerk aldus staat opgesteld: f''.... C e''.

De lade bezit "opliggende" voorslagen, die door middel van kleine metalen, voorelaghaken worden vastgeklemd.

De ventielen draaien in stiften. Maten: ventielkast 10, cancelraam 9 cm.

De windladen vertonen grote scheuren en hebben een zeer grote door- en bij-spraak. De pulpeten zijn zwart aangeslagen.

Klavieren.

De omvang is van C t/m f''.

Het bovenklavier van Van Oeckelen bezit opgelijmd beleg (maten: 41 en 79/81), van het onderklavier, van Scheuer, is het ivoren beleg met koperen pennetjes vastgenageld (maten: 44 en 79/81).

De toetsen zijn van eiken, de verhogingen van de boventoetsen van ebbenhout. Eigenaardig is, dat de ondertoetsen verschillen, doch dat de boventoetsen van beide klavieren gelijk van makelij lijken te zijn.

Het pedaal C - d' is later vernieuwd.

De rechthoekige bakstukken zijn gefineerd met ebben (onder coromandel?) en bezitten geen versieringen of profielen.

De donkerkleurige registerknoppen zijn voorzien van witte ivoren sierknopjes waarvan er een zestal ontbreken, terwijl één knop is beschadigd.

De namen van de registers zijn met goudletters (goudbrons) op losse zwarte registerplaatjes aangebracht; deze plaatjes lijken alle van Van Oeckelen te zijn.

De knoppen zijn bevestigd aan eiken registertrekstokken, waarvan die voor het onderklavier door smallere metalen gedeelten zijn onderbroken, wat noodzakelijk is om de abstracten naar het bovenwerk te kunnen kruisen.

Mechaniek.

Onder aan de registertrekstokken bevinden zich dunne metalen hevels, aan de bovenzijde echter grote dikke eiken hevels.

Daar, wegens de uitbreiding van het orgel met een bovenwerk, de laden van het onderklavier iets naar beneden zijn gebracht, is de mechaniek op verschillende punten door Van Deckelen enigszins gewijzigd.

Toetsmechaniek: onder: eiken welraam, granen wellen, met aan de onderzijde houten armen en onder de ventielkast ingeschroefde metalen armen.

boven: eiken wellen, tevens houten en metalen welarmen.

pedaal: mahonie welbord, metalen wellen en metalen armen (uit latere tijd?).

Metalen winkelhaken eiken winkelhaakregels.

Een aardig detail: de granen steunen voor het klavier zijn, in de kas, geprofileerd. De koppeling is gedeeld in bas en discant.

De speelaard is tamelijk zwaar.

Front en kas.

De kas, in 1850 door Scheuer gemaakt, is in 1857 door Van Deckelen gewijzigd en verhoogd, om een bovenwerk te kunnen inbouwen.

Waarschijnlijk is eerst de bestaande kas iets naar beneden gebracht door de onderkas in te korten. Daarna zijn de kappen met kroonlijsten afgenomen, de torens verlengd en van een bovenpijpveld voorzien, waarna ze weer met de oude kappen werden afgedekt. (De bovenpijpen in de zijtoren zijn loos).

De kas is aan de voorzijde van grenenhout, boven, achter en opzij van vuren-hout. Oorspronkelijk was de kas "porceleinwit" geschilderd en het snijwerk gebronsd (zie het bestek van Scheuer).

De kas is thans bedekt met een bruine verflaag, die waarschijnlijk in 1920 is aangebracht. Aan de zijkant is een aanbouw aan de kas in een roodachtige imitatie houtkleur geverfd.

De grote gesneden vleugelstukken aan weerszijden zijn van Van Deckelen.

Hier en daar worden houtwormgaten in de kas aangetroffen.

Pijpwerk.

Onderklavier, Scheuer 1850.

Prestant	8'	deels in het front.
Prestant	16'	discant
Bourdon	16'	de grootste pijpen van eiken
Holpijp	8'	de grootste pijpen van eiken
Octaaf	4'	tamelijk nauwe mensuur
Quint	3'	idem
Fluit	4'	gedekt, de 12 hoogste cilindrisch open. Het lijkt alsof de pijpen in te wijde roostergaten staan.

Octaaf 2'

Cornet 5 st. op een verhoogde stok, de 8' is gedekt en van nauwe mensuur, bijna als de open 4'. Deze Cornet is van Van Deckelen en staat op de plaats van de Gemshoorn 2', die naar het bovenwerk is verhuisd.

Mixtuur 3 en 4 st. eveneens van Van Deckelen, op de plaats van de Flageolet 1', die naar het bovenwerk is verplaatst.

De Mixtuur-pijpen staan in iets te wijde roostergaten.

De samenstelling is: C 2 - 1½ - 1

F 4 - 2½ - 2

2 5½ - 4 2½ ~~F 1 5½ - 4 - 2½ - 2~~

Trompet 8' in houten stavelhuizen, in de discant tamelijk wijd uitlopende bekermensuur (volgens het bestek van Van Deckelen zijn de bakkers 1 toon opgeschoven).

L inscripties

Volgens geruchten zou de thans aanwezige trompet niet de originele zijn, doch in 1946 door Bik zijn geplaatst.

Het register is in ieder geval wel "oud" en van fraaie makelij, o.a. met spieën van metaal-hard ebbenhout.

Bovenklavier, 1857 Van Deckelen.

- Prestant 4' deels in het front, ^{bas} niet in de zijtorens.
Holfluit 8' groot octaaf eiken, klein octaaf metaal gedekt, de discant open.
Viola di Gamba vanaf F.
Fluit 4' gedekt, de ~~ze~~ kleinste spitsfluit.
Gemshoorn 2' van Scheuer, afkomstig van het onderklavier. Tamelijk wijd en weinig konisch.
Flageolet 1' van Scheuer, afkomstig van het onderklavier. De bas is tamelijk wijd cilindrisch, de discant is (door Bik?) vernieuwd en bestaat uit zeer nauw gemensureerde pijpjes, waarschijnlijk om het effect van een Cymbel te kunnen bereiken.
Clarinet 8' bas/ discant, op de plaats van een geplande Dulciaan. Een doorslaand tongwerk van zeer aparte makelij. Zeer wijde cilindrische bekers, weinig verloopend in mensuur: Ø C ca. 95, Ø c 60, Ø f" 35. Het groot octaaf bezit trechtervormige bekers, de rest wijde cilindrische, waarvan c' t/m f" om onbekende redenen zijn verkropt, fis" - f" zijn weer "normaal". Houten stavelhuizen (Cuba-mahonie), messing lefels.

- Legering : Scheuer en Van Deckelen 25% tin. Het pijpwerk is tamelijk dunwandig en week. De frontpijpen van zuiver tin.
Kernsteken : Het pijpwerk bezit kernsteken, doch niet in ernstige mate.
Stemming : Scheuer en Van Deckelen: in Orchesttoon en gelijkzwevende temperatuur.

Steminrichting: De frontpijpen bezitten een grote over lengte met meerdere expressions.
Onderklavier: de grote en middelgrote pijpen zijn voorzien van stemkrullen, doch niet diep (soms van nog geen $\frac{1}{4}$ -toons lengte). Hier en daar is een expression later aangebracht.
Bovenklavier: krullen bij de Prestant 4' tot $\frac{1}{2}$ ', in het groot-octaaf van de Gemshoorn 2', idem in het groot-octaaf van de Flageolet 1', de discant van de Holfluit is geheel voorzien van krullen.

De Gamba bezit stemlippen, doch vanaf c' krullen.
De toonhoogte is thans enkele zwevingen boven 440.

Beschadigingen: Enkele pijpranden zijn beschadigd en hier en daar zijn de randen een weinig uitgebogen. Alles niet in ernstige mate.
Klank : De klank van het Scheuer-pijpwerk is tamelijk pittig en kleurrijk (zeker voor die tijd), ondanks de wat slappe makelij.

De klankkwaliteit van de Mixtuur en de Cornet van Van Deckelen is beduidend minder, terwijl ook de Trompet (van wie?) niet zo goed klinkt als de fraaie mensuren en makelij doen verwachten.

RESTAURATIE.

In het door Van Deckelen vergrote instrument is de oorspronkelijke conceptie van Scheuer, op de discant van de Flageolet 1' en op de Trompet (?) na, nog geheel aanwezig. Dit fraai klinkende deel maakt het orgel tot een instrument dat waard is behouden te blijven.

Het onderstaande restauratieplan is in overleg met mij door de firma Reil opgesteld.

Haarlem, januari 1970.

K.R. Bolt.